

καλεῖ ὡς ἄλλος Τυρταῖος εἰς τὰ ὄπλα τοὺς Ἑλληνας, ἀνακραυγάζων ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς πρέπει νὰ ὑπαισθῆ, ζητεῖ νὰ προσαρτηθῶσι διὰ μιᾶς Ἡπειρος, Θεσσαλία, Μακεδονία καὶ Κρήτη εἰς τὸ μέγα ἑλληνικὸν βασίλειον. Ὁμοιωτάται φράσεις ἠκούοντο ἄλλως τὴν ὑστεραίαν ἐν τινι συλλαλητηρίῳ κατὰ τὸ κερκυραϊκὸν εὐρύπεδον, τὴν Σπιανάδα. Κερκυρῆ τις διακηρύττει ὅτι εἶδε τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Γαλλίαν, ὅτι πολλῶν ἀνθρώπων εἶδεν ἄσπετα καὶ ῥόον ἔργα, καὶ ὅτι δύναται νὰ παρομοιωθῆ πρὸς τὸν Ὀδυσσεῆ, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι εἶνε μεγαλύτερος τοῦ Ὀδυσσεῶς. Εἶνε δὴλα δὴ ὁ πρῶτος ὑψίφωνος τοῦ κόσμου. Ὡς τοιοῦτος δὲ θέλει νὰ γνωρίσῃ ἡμῖν ἑαυτὸν καὶ ἄρχεται διὰ φωνῆς φοβερᾶς, ἀλλὰ σοβαρώτατα ἄδων τὴν γνωστὴν μονωδίαν τοῦ Ριγολέττου

La donna e mobile
qual pium' al vento.

Ἔ Τρελοὶ, τρελοὶ! Καὶ ὅμως βελτιονέσι πῶς ἡμῶν, ἐπειδὴ ἐπιεικῆς τις μωρία εἶνε πολλῶν ἀξιοζήλον δῶρον! Τί εὐχεταὶ ὁ Ἀθανάσιος Χριστόπουλος ἐν τινι ποιηματικῷ αὐτοῦ, ἀξίῳ τοῦ καλάμου τοῦ ἡμετέρου Scheffel;

Τρέλαις καὶ κρότον.

***.

ΤΑ ΟΨΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Καὶ πρὸς τοῖς ἀρχαίοις, ὡς σήμερον, μεγάλη περὶ τὴν τροφήν ἐπεκράτει ποικιλία. Ἐκ τῶν διαφορῶν δὲ εἰδῶν αὐτῆς ἀναφέρω ἐνταῦθα μόνον τὰ συνήστερα.

Κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τοῦ βίου τῆς Ἑλλάδος, καθ' ἃ ἐξάγεται ἐκ τῶν δηρικῶν ποιημάτων, ὁ ἄρτος καὶ τὸ κρέας ἀπετέλουν τὴν οὐσιώδη τροφήν τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄρτος κατασκευάζετο ἐξ ἀλεύρου, ἐκ σίτου ἢ ἐξ ἀλφίτων, τ. ἔ. ἐκ κριθῆς τὰ ἄλφριτα ἐχρησίμευον ἰδίως εἰς πασάλισμα τῶν εἰς θυσίαν καιομένων ἢ πρὸς χρῆσιν τῶν ἀνθρώπων ψηνομένων κρεάτων· ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἐτρόγοντο καὶ ὡς ἄρτος, μολονότι ρητῶς οὐδαμοῦ παρ' Ὀμήρῳ μνημονεύεται τοῦτο, ἢ τοῦλάχιστον ὡς μᾶζα ἢ χυλὸς, καθὼς παρὰ τοῖς μετέπειτα Ἕλλησιν ἢ περιφημῶς μᾶζα καὶ παρὰ τοῖς νῦν ὁ λεγόμενος «ταρχανᾶς» ἢ ἡ ἀραβοσίτινος «μπομπότα»· ὅτι δὲ ἐνομιζόντο θεσπικὰ ὑποδεικνύει ὁ προσδιορισμὸς «μυελὸς ἀνδρῶν», δι' οὗ χαρακτηρίζονται. Τὰ ἄλφριτα ἀπετέλουν προσέτι μέρος τοῦ πολυσυνήθους ποτοῦ «κυκεῶνος», περὶ οὗ κατωτέρω θέλει γείνη λόγος. Συνήθη κρέατα ἀναφέρονται τὰ τῶν χοίρων, προβάτων, ἀγρίων αἰγῶν, ἐλάφων καὶ βοῶν. Ὁ μόνος τρόπος τῆς κατασκευῆς αὐτῶν, δι' ὃν δὲν ἀπαιτοῦνται πολλαὶ γνώσεις τῆς μαγειρικῆς τέχνης, εἶνε ἢ διὰ τοῦ ὄβελου ὀπτησις. Ἡ συνήθεια αὕτη ἐπικρατεῖ, ὡς γνωστὸν, τὴν σήμερον πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἐνθα τὸ «ψητὸ τῆς σούβλας» δικαίως κατέχει τὴν πρώτην θέσιν ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν φαγητῶν.

Πρὶν ἢ ψηθῆ ἐκόπτετο τὸ κρέας εἰς μικρὰ τεμάχια, ἐν περιπτώσει, ἐννοεῖται, καθ' ἣν δὲν ὤπτατο δλόκληρον τὸ σφακτὸν, καὶ ταῦτα διεπερῶντο εἰς τὸν ὄβελον μὲ ἄλας καὶ ἄλφριτα ἐπιπασσόμενα. Ἡ ὀμοπλάτη τῶν σφακτῶν, ἰδίως ἢ τοῦ βοῦς, θεωρεῖτο ὡς ἐξαιρετὸς μέρος, διὸ τοῖς προέχουσι τῶν συνδαιτυμόνων παρετίθετο. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἶχον καὶ οἱ βασιλεῖς τῶν Σπαρτιατῶν τὸ προνόμιον νὰ λάβωσι τὴν ὀμοπλάτην τῶν πρὸ τῆς ἐκστρατείας θυσιαζομένων ζώων, καὶ νὰ τιμῶνται κατὰ τὸ δεῖπνον πρῶτοι μὲ διπλασίαν μερίδα. Τὸ καλὸν τοῦτο ἐθίμιον, δι' οὗ δηλοῦται τὸ πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους ἀπαιτούμενον σέβας, φυλάττεται καὶ μέχρι τῆς σήμερον παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ.

Ὅτι καὶ βροχτὸν κρέας ἐτρόγετο ἐπὶ Ὀμήρῳ ἀναφέρει ὁ Ἀθήναιος, συμπεινῶν ἐκ τινῶν χωρίων τῶν ποιημάτων αὐτοῦ· διότι οὐδαμοῦ μνημονεύεται τοῦτο ρητῶς, καὶ ἡ λέξις «ἐφθῶς» δὲν ἀπαντᾷ παρ' Ὀμήρῳ. Ἐάν τὸ κρέας τῶν πτηνῶν καὶ οἱ ἰχθύς ἐχρησίμευον ἐπίσης ὡς τροφή, δὲν δύναται τις νὰ ἀποφανθῆ μετὰ θετικότητος. Ἄετοί, γέραννοι, χῆνες μνημονεύονται πολλαχοῦ τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ ὅπως παραδεχθῶμεν ὅτι τὰ πτηνὰ ταῦτα ἐτρόγοντο. Ὁ Friedrich ἐκφράζεται ἄνευ δισταγμοῦ τινος καταφατικῶς περὶ ὅλων τῶν πτηνῶν, βασιζόμενος εἰς τοὺς λόγους τῆς Πηνελόπης, ἣ τις διηγουμένη ὄνειρόν τι τῷ Ὀδυσσεῖ, λέγει ὅτι μέγας ἀετὸς κατελθὼν ἐκ τῶν ὄρεων ἀπέκτεινε τοὺς εἰκοσιν αὐτῆς χῆνας, οὓς ἔτροφεν ἐν τῇ οἰκίᾳ τῆς. Ἐνόητον εἶνε ὅτι τόσαι χῆνες δὲν διετηροῦντο μόνον πρὸς ὠστοκίαν· ἀλλ' ἐκ τῆς ἀπλῆς ταύτης διηγήσεως νὰ φθάσῃ τις εἰς γενικὸν συμπέρασμα, ὅτι τὰ πτηνὰ παρεῖχον τροφήν ὡς καὶ τὰ ζῶα, θεωρῶ λίαν τολμηρόν. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τοὺς ἰχθύς, πολλοὶ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ὡς περιεργον ἱστοροῦσιν ὅτι ὁ Ὀμηρὸς δὲν ἐστιᾷ τοὺς ἥρωάς του μὲ ἰχθύς, ἐν ᾧ οἱ Ἕλληνες ἐν Ἑλλησπόντῳ διέτριβον, καὶ τοῦτον πολλαχοῦ «ἰχθυόεντα» καλεῖ. Μόνον ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ, ὅτε ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ οἱ συμπλωτήρες του κατετρώχοντο ὑπὸ δεινῆς πείνης, κατέφυγον εἰς τὴν θήραν τῶν ἰχθύων καὶ ὀρνίθων. Ὁ Εὐστάθιος, καὶ τοι παρακτῆρεῖ ὅτι ἡ ἄγρια αὕτη ἐγένετο ἐν ἀνάγκῃ, ὅμως συμφωνεῖ μὲ τὸν Ἀθήναιον καὶ παραδέχεται ὅτι ἐν μέρει οἱ δηρικῶν ἥρωες ἦσαν ἰχθυοφάγοι, ὅχι μόνον κρεοφάγοι. Ἀφ' οὗ ἡ θήρα τῶν ἰχθύων γίνεται διὰ δικτύων καὶ ἀγκίστρων, καὶ παραβολαὶ μὲ ἀλιεῖς μνημονεύονται, δὲν εἶνε ἀπίθανον ὅτι οἱ ἰχθύς καὶ τὰ ὕστρα ἐπίσης ἐτρόγοντο ἐπὶ τῆς δηρικῆς ἐποχῆς. Ὅτι δὲ τοῦτο δὲν λέγεται ρητῶς, νομίζω ὅτι εἶνε ὀρθὸν νὰ παραδεχθῆ τις μετὰ τοῦ Πλάτωνος, ὅτι ὁ Ὀμηρὸς περιγράφων τὸν βίον τῶν ἥρῶων ἐκθέτει τοῦτον ὡς ἐπὶ στρατείας, καὶ προσπαθεῖ πολλαχῶς νὰ τὸν παραστήσῃ ἀπλοῦν καὶ αὐτάρκη πρὸς τὰς ἀ-

λείτο, ἀνηγγέλλετο ἡ ὥρα τῆς πωλήσεως αὐτῶν διὰ τοῦ ἤχου τοῦ κώδωνος.

Τὰ διάφορα εἶδη τῶν ἰχθύων περιγράφει ὁ Ἀθήναιος ἐν ἐκτάσει ἐν τῷ Ζ. βιβλίῳ. Πολλοὺ ἐτιμῶντο πρὸ πάντων αἱ ἐγγέλεις τῆς Κοπαΐδος λίμνης, ὡς πάντων τῶν ἰχθύων εὐχυλότεραι καὶ πολυτρόφοι· διὸ δὲν ἦσαν τοῖς πᾶσι προσिताί. Δίην ἐπιτυχῶς ἐκάλεσέ τις λοιπὸν τὴν ἐγγελυ «τῶν δεῖπνων Ἐλένην», καθὰ διηγεῖται ὁ Ἀθήναιος. Αἱ τῆς Κοπαΐδος λίμνης ἐγγέλεις ἦσαν τοσοῦτον ὑπερμεγέθεις, ὥστε οἱ Βοιωτοὶ συνείθιζον νὰ στεφανώνωσιν αὐτὰς δίκην ἱερῶν καὶ νὰ προσφέρωσι τοῖς θεοῖς θυσίαις. Περιφῆμοι ἦσαν καὶ αἱ τοῦ Στρυμόνος ποταμοῦ, μολονότι οἱ ποτάμιοι ἰχθύς ἐν γένει δὲν εἶχον πολλὴν ἀξίαν. Ὀνομαστοὶ ἦσαν προσέτι καὶ οἱ λεγόμενοι γόγγροι ἢ γρύλλοι, μεγάλοι θαλάσσιοι ἰχθύς, κατ' ἐξοχὴν οἱ τῆς Σικυῶνος, ἐνθα καὶ ἀμαζιῶσι ἠλίσκοντο. Ὅτι ὁ γόγγρος (τὴν σήμερον μουγγρὶ) λίαν ἐξετιμᾶτο φαίνεται ἐκ τίνος ἀποσπάσματος τοῦ ποιητοῦ τῆς νέας κωμωδίας Φιλήμονος, ἐνθα ἱστορεῖται ὅτι ὁ Ποσειδῶν προτιμᾷ πάντων τοῦτον τὸν ἰχθῦν νὰ προσφέρῃ τοῖς θεοῖς δῶρον εἰς τὸν οὐρανὸν, μάγειρος δὲ τις σεμνυνόμενος ἐπὶ τῇ ἐαυτοῦ τέχνῃ λέγει ὅτι, πάντες οἱ τοῦ γόγγρου γευόμενοι γίνονται θεοί, καὶ αὐτοὶ οἱ νεκροὶ μάλιστα ὀσφραίνόμενοι ἀναλαμβάνουσι ζωὴν. Ἐνοεῖται ὅμως οἰκοθεν ὅτι τοιοῦτοι ἰχθύς ἦσαν προνομίον μόνον τῶν εὐπόρων ἐκ τῶν πολιτῶν, ἐν ᾧ οἱ μὴ ἔχοντες ἱκανὰ μέτρα νῦχαριστοῦντο μὲ τοὺς ταριχευμένους ἰχθύς, ὡς ἡ ἀφύη, ὁ σαπέρδης (σημ. ἀρίγγα) κτλ. Ὅτι αἱ τιμαὶ τῶν ταρίχων ἦσαν εὐτελεῖς φαίνεται οὐ μόνον ἐκ τῆς συνήθους παρομιλίας «ἀν μὴ παρὴ κρέας τάριχος στερικτέον», ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς μετωνυμικῆς χρήσεως τῆς λέξεως τάριχος ἐπὶ οὐδεμίαν ἀξίαν ἔχοντος ἀνθρώπου. Ἄλλ' οὐχ ἦττον οἱ Ἀθηναῖοι τσοσῦτην ἐποιοῦντο σπουδὴν περὶ τὰ ταρίχη, ὥστε καὶ πολίτας ἀνέγραψαν τοὺς υἱοὺς τοῦ ταριχοπώλου Χαιρεφίλου. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ μαγειρεῖν τῶν ἰχθύων, ἐκτὸς τῶν ἐφθῶν, ὀπτῶν καὶ τηγανιστῶν, ἐγνώριζον οἱ παλαιοὶ καὶ τὴν ἐν λοπάδι λεγομένην σκευασίαν αὐτῶν, ἥτις ἐγένετο διὰ παντοίων ἡδυσμάτων ἢ ἀρτυμάτων· οὕτω π. χ. παρσκευάζετο ἡ καλούμενη «τευθὴς σακτὴ ἢ ὠνθυλευμένη», ἥτις ἐγεμίζετο μὲ ἡδύσματα ἀπαραλλάκτως ὅπως τὴν σήμερον τὸ «παρκεμιστὸν καλαμάρι», ἡ ὁ σωλὴν εἶδος θαλασσίου ὄστρακοδέρμου (νῦν σουλήνα)· ὡς ἡδύσματα ἐχρησίζεον (νῦν αρωματικὸς σπόρος τοῦ κοριάννου, τὸ κρόμμυον καὶ ὁ ὀπός (καθὼς καὶ ὁ καυλὸς καὶ ἡ ρίζα τοῦ περιφήμου Κυρηναίου σιλφίου)· ἐνοεῖται δὲ ὅτι ταῦτα μεταξὺ ἄλλων ἦσαν καὶ τῶν κρεάτων ἀρτύματα. Ἐν τέλει ἀναφέρω ὅτι καὶ αἱ ὀμηρικαὶ γαστέρες ἐγένοντο κοινὸν ἐπὶ τῶν κλασσικῶν χρόνων καὶ σύνηθες φαγητῶν, ἀλλὰ ντες ἡ χορδαί ἐτι καλοῦμεναι, ὀπτῶντο δὲ πεπληρωμένοι λίπους ἢ κοπανιστοῦ κρέατος.

Ἡ τσοσῦτη περὶ τὴν τροφήν ἐπελθοῦσα ποικιλία συνετέλεσε φυσικῶς εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς μαγειρικῆς τέχνης καὶ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ γένους τῶν μαγείρων, οἵτινες ἰδίως ἐπὶ τῶν μακεδονικῶν χρόνων σπουδαῖον πρόσωπον ἐν τῇ νέᾳ κωμωδίᾳ ἀποτελοῦσι· διότι πρὸ τούτων δούλοι τοῦλάχιστον ἐκτελοῦντες ἔργα μαγείρου σχεδὸν δὲν μνημονεύονται. Ἡ Ἑλληνὶς τῶν παλαιῶν χρόνων, ἥτις ἐθεώρει καθήκον ἰσθὸν τὴν διοίκησιν τῆς οἰκίας ἐν γένει, εἶχε καὶ τὴν φροντίδα τοῦ μαγειρεῖν ἄνευ οὐδεμιᾶς διακρίσεως· ἡδύνατο νὰ ἐπιστατήσῃ οὐχὶ εὐαρίθμων ὑπηρετιῶν, οὐχ ἦττον ὅμως ἐθεωρεῖτο τιμὴ καὶ φρόνιμον ἔργον ἢ παρασκευὴ τῶν φαγητῶν ὑπ' αὐτῆς τῆς νοικοκυραῆς, ἵνα μεταχειρισθῶ τὴν λέξιν τοῦ λαοῦ· οὕτως ἀπ' ἐτέρου ὁ ἀνὴρ ἐπρομηθεύετο ἐν τῇ ἀγορᾷ τὰ τρόφιμα ἔστω καὶ πλούσιος.

Τὸ γένος τῶν μαγείρων δύναται τις νὰ υποδιαίρησιν εἰς δύο τάξεις, εἰς τὴν τῶν κρεωπωλῶν, οἵτινες κατέκοπτον καὶ παρέθετον ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐπὶ τῆς κρεωπωλικῆς τραπέζης μαγειρευμένα κρέατα εἰς πώλησιν, καὶ δεύτερον τὴν τῶν οἰκικῶν μαγείρων· ὁ χαρακτὴρ αὐτῶν παρίσταται ὑπὸ τῶν ποιητῶν ἰδίως τῆς νέας κωμωδίας ὡς πονηρὸς καὶ ἀλαζονικὸς· διὸ ὀρθῶς ἀποφαίνεται ὁ Ἀθήναιος διὰ τῶν ἐξῆς λίαν ἐκφραστικῶν λέξεων· «ἀλαζονικὸν δ' ἐστὶ πᾶν τὸ τῶν μαγείρων φύλον». Ἐν Λακεδαιμόνι ὄφριλον οἱ μάγειροι νὰ γνωρίζωσιν μόνον τὴν τέχνην τοῦ μαγειρεῖν κρέας καὶ ὄχι περισσότερον· ἄλλως ἐξωρίζοντο ἐκ Σπάρτης. Ἄλλως ὅμως εἶχε τὸ πρᾶγμα ἐν Ἀθήναις, ἐνθα προσήρχοντο μάγειροι σεμνυνόμενοι ἐπὶ τῇ ἐαυτῶν τέχνῃ πολλαχῶθεν· κατ' ἐξοχὴν περιφῆμοι ἦσαν καὶ περιζήτητοι οἱ ἐκ Σικελίας, Συδάριδος καὶ ἐσχάτως οἱ ἐκ Χίου προσερχόμενοι. Οὗτοι ἐμισθοῦντο ἐν τινι ἰδιαιτέρῳ μέρει τῆς πόλεως, ὑπερκατὰ τὸν Πολυδεύκη ἐκαλεῖτο μαγειρεῖν. Ὅτι δὲ ἡ τέχνη αὐτῶν ἦτο περισπούδαστος δηλοῦσι τὰ διάφορα συγγράμματα τῶν ἀρχαίων, ὧν μόνον τὰ ὀνόματα διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν. Πρὶν ἢ περᾶν τὸν περὶ μαγείρων λόγον, προσθέτω ὅτι τὸ βούτυρον ἦτον ἄγνωστον ἐντελῶς, μόνον δὲ δι' ἐλαίου ἐμαγειροῦντο καὶ οἱ ἰχθύς καὶ τὰ λοιπὰ κρέατα¹.

ΠΩΣ ΧΑΙΡΕΤΙΖΟΥΣΙΝ ΟΙ ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΛΛΟΙ

Πῶς χαιρετίζουσιν εἰς ὅλα τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη; Ποίας λέξεις μεταχειρίζονται, ποίας φράσεις προσηγορίας ἔχουσιν ἐν χρήσει οἱ διάφοροι λαοὶ τῆς Εὐρώπης;

Ἐν τῇ Ἀνατολῇ οἱ τύποι τοῦ χαιρετισμοῦ ἔχουσι τὸ ἄρωμα τῆς ἀρχικῆς ἀπλότητος. Ὁ Ἄραψ λέγει· «Ἐῖθε ἡ προῖα νὰ εἶνε καλὴ». — «Ὁ Θεὸς νὰ σὲ ἔχη ὑπὸ τὴν εὐνοίαν του», λέγει ὁ Ὀθωμανός. Ὁ Πέρσης προφέρει χαιρετισμὸν κατὰ

1. Ἐρην. ἐκ τῆς «Περὶ τῶν συμποσίων τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων» διατριβῆς τοῦ κ. Α. Μέλτου.